УДК [336.201.2:332.14]:519.23

Ю. О. Ольвінська,
к. е. н., доцент, завідувачка кафедри статистики та математичних методів в економіці, Одеський національний економічний університет
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-5871-2647
Л. О. Кирилова,
к. ф.-м. н., старший викладач кафедри статистики та математичних методів в економіці, Одеський національний економічний університет
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0009-4577-242X

ОЦІНКА БЮДЖЕТНОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ: СТАТИСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Y. Olvinska,
PhD in Economics, Associate Professor, Head of the Department of Statistics, Odessa National Economics University
L. Kyrylova,
PhD in Physical and Mathematical Sciences, Senior Lecturer of the Department of Statistics, Odessa National Economics University

ASSESSMENT OF BUDGETARY SECURITY IN THE CONTEXT OF REGIONAL DEVELOPMENT: STATISTICAL ASPECT

У статті розглядається проблема відновлення фінансової стійкості регіонів України в післявоєнний період через призму бюджетної безпеки. У сучасних умовах макроекономічної нестабільності, фінансової децентралізації та руйнівного впливу бойових дій на економічну інфраструктуру регіонів це питання набуває не лише теоретичного, а й безпосередньо прикладного значення. Метою статті є статистичний аналіз

основних показників бюджетної спроможності регіонів України та надання практичних рекомендацій щодо оцінки бюджетної безпеки регіонів. Бюджетна безпека розглядається як здатність територіальних громад формувати достатній обсяг власних доходів і раціонально розподіляти видатки з урахуванням нагальних потреб, одночасно мінімізуючи залежність від державних трансфертів. Проведений аналіз дозволив виміряти ключові індикатори: коефіцієнт податкової спроможності, частку капітальних видатків у загальному обсязі бюджетних видатків та питому вагу трансфертів у доходах місцевих бюджетів. Отримані результати зумовлюють необхідність перегляду міжбюджетних відносин та розробки адаптивних механізмів ресурсної підтримки з урахуванням ступеня пошкодженості територій, динаміки внутрішнього переміщення та темпів економічного відновлення. Запропоновано рекомендації щодо удосконалення системи моніторингу бюджетної безпеки на основі поєднання статистичних, індексних і економетричних підходів, що дозволить прогнозувати ризики, оптимізувати обсяги трансфертів і ефективно планувати капітальні інвестиції, забезпечивши більш рівномірний та стійкий розвиток усіх регіонів України в післявоєнний період відновлення

The article considers the problem of restoring the financial stability of the regions of Ukraine in the post-war period through the prism of budgetary security. In the current conditions of macroeconomic instability, financial decentralization and the destructive impact of hostilities on the economic infrastructure of the regions, this issue acquires not only theoretical, but also directly applied significance. The purpose of this article is to statistically analyze the main indicators of the budgetary capacity of the regions of Ukraine and provide practical recommendations for assessing the budgetary security of the regions, especially in the period of post-war recovery, taking into account the peculiarities of their recovery, financial self-sufficiency and demographic changes. Budgetary security is considered as the ability of territorial communities to generate a

sufficient amount of their own income and rationally distribute expenditures taking into account urgent needs, while minimizing dependence on state transfers. Insufficient tax capacity, a low share of capital expenditures and high subsidization create conditions for chronic fiscal vulnerability, which was especially clearly manifested in the front-line and southern regions. The analysis allowed measuring key indicators: the tax capacity ratio, the share of capital expenditures in the total budget expenditures and the share of transfers in local budget revenues. The results obtained necessitate a review of intergovernmental relations and the development of adaptive resource support mechanisms taking into account the degree of damage to the territories, the dynamics of internal displacement and the pace of economic recovery. Recommendations are proposed for improving the budget security monitoring system based on a combination of statistical, index and econometric approaches, which will allow predicting risks, optimizing the volume of transfers and effectively planning capital investments, ensuring a more even and sustainable development of all regions of Ukraine in the post-war recovery period.

***Ключові слова**: Регіональний розвиток, бюджетна безпека, статистичний аналіз, місцеві бюджети, бюджетна спроможність, територіальні громади, післявоєнне відновлення.*

***Keywords:** Regional development, budget security, statistical analysis, local budgets, budget capacity, territorial communities, post-war reconstruction.*

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. У сучасних умовах макроекономічної нестабільності та фінансової децентралізації питання бюджетної безпеки набуває особливого значення як на державному рівні, так і в контексті розвитку окремих регіонів. Бюджетна безпека, як елемент фінансової безпеки будь-якої держави, забезпечує здатність бюджетної системи ефективно виконувати свої функції особливо під час криз. У регіональному розрізі

бюджетна безпека передбачає достатній рівень бюджетної самостійності регіону, стабільність доходів, раціональне використання видатків та здатність територіальних громад до самофінансування.

Дослідження бюджетної безпеки безпосередньо пов'язане з низкою актуальних завдань соціально-економічного розвитку. По-перше, від рівня бюджетної безпеки залежить можливість забезпечення соціальних гарантій та виконання державних зобов'язань. По-друге, рівень бюджетної безпеки впливає на забезпечення фінансової стійкості регіонів, особливо у періоди економічних криз, війни або інших шоків. По-третє, бюджетна безпека є передумовою для реалізації державної регіональної політики та ефективного управління фінансовими ресурсами.

У сучасній науковій літературі все більша увага приділяється необхідності використання кількісних методів для аналізу бюджетної безпеки, зокрема для оцінки структури доходів і видатків місцевих бюджетів, коефіцієнтів фінансової самостійності, рівня дотаційності та боргового навантаження. У зв'язку з цим зростає потреба у статистичному обґрунтуванні рівня бюджетної безпеки як на національному, так і на регіональному рівнях.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останнім часом наукові дослідження щодо питань бюджетної безпеки стають досить розповсюдженими серед українських вчених. Так, значна увага науковців приділяється проблемам розробки методології оцінки бюджетної безпеки за допомогою системи індикаторів, які б дозволяли здійснювати регулярний моніторинг стану бюджетної безпеки, зокрема й на регіональному рівні.

Серед українських вчених, які займаються вивченням бюджетної безпеки та проблемами її оцінки та моніторингу слід відмітити О. Бараненко М. Кужель, Д. Маринова, Г. Коцюрубенко, С. Логвіновську, С. Свірко, Д. Грицишена, І. Супрунову, С. Ситнік, В. Беднарчука [1-8].

На міжнародному рівні питання бюджетної та фінансової безпеки регіонів розглядаються у працях дослідників Європейської економічної

комісії ООН [9], і це ще раз підкреслює важливість інтеграції статистичних даних для формування політики сталого регіонального розвитку.

Виявлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну кількість наукових праць щодо бюджетної безпеки, залишається низка питань, що потребують додаткового дослідження. Передусім, це проблема відсутності єдиної методології статистичної оцінки бюджетної безпеки саме на регіональному рівні. Більшість існуючих підходів фокусуються на загальнодержавних параметрах або є надто загальними для практичного використання в аналізі окремих регіонів. Недостатньо дослідженим також залишається і вплив міжрегіональної нерівності на загальну систему бюджетної безпеки країни. Крім того, недостатньо уваги приділено питанням впливу війни на структурні зміни у бюджетах регіонів України та трансформації джерел доходів і напрямів видатків. Це створює обмеження для адекватної оцінки бюджетної безпеки регіонів у кризових умовах і не дає змоги своєчасно адаптувати регіональну політику для підтримки саме тих районів, які найбільше цього потребують.

Формулювання цілей дослідження (постановка завдання). Метою даної статті є статистичний аналіз основних показників бюджетної спроможності регіонів України та надання практичних рекомендацій щодо оцінки бюджетної безпеки регіонів, особливо у період післявоєнного відновлення, враховуючи особливості їхнього відновлення, фінансової самодостатності та демографічних змін. Для досягнення мети було поставлено та вирішено такі основні завдання: оцінено поточний стан бюджетної спроможності областей України на основі трьох базових індикаторів: коефіцієнта податкової спроможності, частки капітальних видатків і рівня залежності від міжбюджетних трансфертів; сформульовано пропозиції щодо удосконалення системи моніторингу бюджетної безпеки, включаючи поєднання статистичних, індексних і економетричних інструментів для оперативного реагування на фінансові ризики на місцевому рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. У післявоєнний період перед Україною постане складне завдання щодо відновлення не лише фізичної інфраструктури, але й фінансової стійкості регіонів. У цьому контексті оцінка бюджетної безпеки набуває не лише теоретичного, а й прикладного значення, а саме як інструмент прийняття рішень щодо розподілу ресурсів, планування видатків, управління борговими зобов'язаннями та запобігання регіональній фінансовій нестабільності.

Бюджетна безпека регіону – це його здатність формувати стабільний бюджет з достатнім обсягом власних доходів для фінансування основних потреб територіальних громад, забезпечуючи при цьому збалансованість доходів і видатків без критичної залежності від трансфертів з державного бюджету. Особливої актуальності це питання набуває в контексті зростаючого навантаження на бюджети регіонів, що постраждали від військових дій, а також тих, які прийняли значну кількість внутрішньо переміщених осіб.

За даними Державної служби статистики України, у 2023 році в регіональній структурі місцевих бюджетів чітко простежується нерівномірність фінансової самодостатності [10]. Тому далі доцільним є проаналізувати основні показники, що характеризують бюджетну спроможність регіонів України. До основних показників бюджетної спроможності регіонів можна віднести наступні:

- коефіцієнт податкової спроможності, тобто відношення податкових надходжень до загального обсягу доходів місцевого бюджету;

- частка капітальних видатків у загальному обсязі видатків бюджету;

- питома вага міжбюджетних трансфертів у загальному обсязі доходів бюджету, яка характеризує залежність регіону від трансфертів.

Так, у 2023 році найвищий коефіцієнт податкової спроможності зафіксовано у місті Київ - 0,82, це свідчить про високий рівень самостійного формування доходів (рис. 1). У Києві також спостерігається найбільша

частка капітальних видатків у структурі бюджету, а саме 14,8%, а рівень залежності від трансфертів є мінімальним, лише 10% (рис. 2).

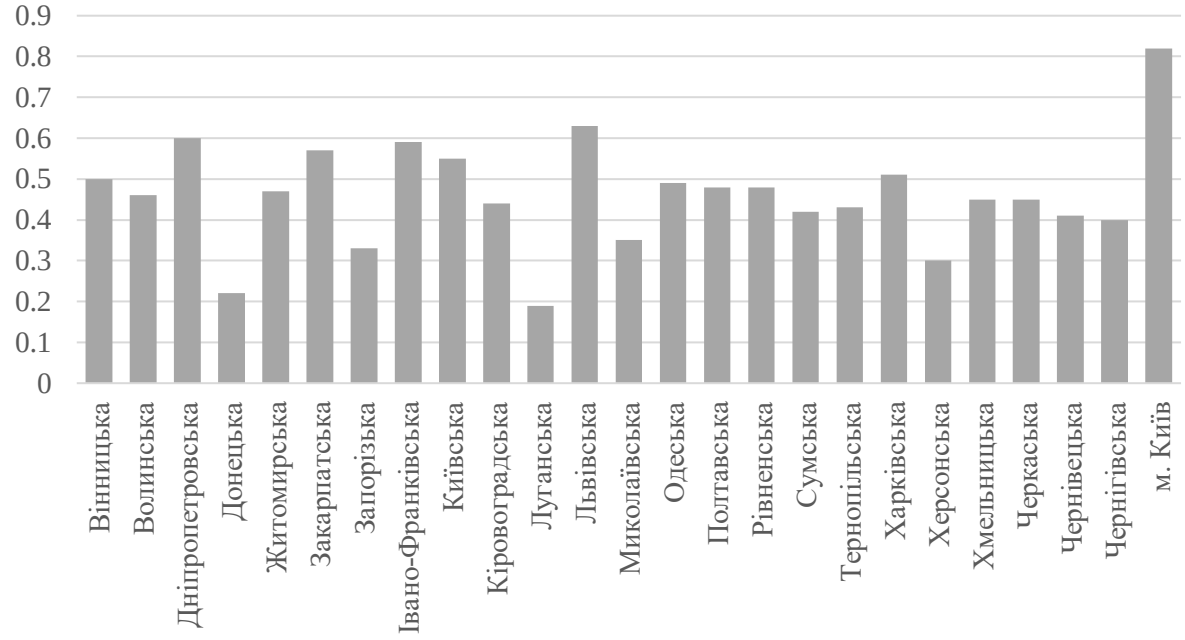

Рис. 1. Коефіцієнт податкової спроможності регіонів України у 2023 році

Джерело: складено авторами [10;11;12; 13]

Львівська область також займає провідну позицію: податкова спроможність становить 0,63, частка капітальних видатків – 13,2%, залежність від трансфертів – 22%. До цієї групи можна також віднести Івано-Франківську область (коефіцієнт 0,59) і Закарпатську (0,57), які мають помірну трансфертну залежність (відповідно 25% та 24%) і активну інвестиційну політику - понад 12% капітальних видатків (рис. 2).

Серед інших регіонів, які зберігають відносно стабільну бюджетну структуру, вирізняються Дніпропетровська (0,60) і Київська (0,55) області. Їхня інвестиційна активність знаходиться на рівні 6,5–8%, а залежність від державних коштів коливається в межах 35–38%. Це свідчить про значний потенціал для самостійного розвитку навіть у воєнних умовах, за умови збереження інституційної стійкості.

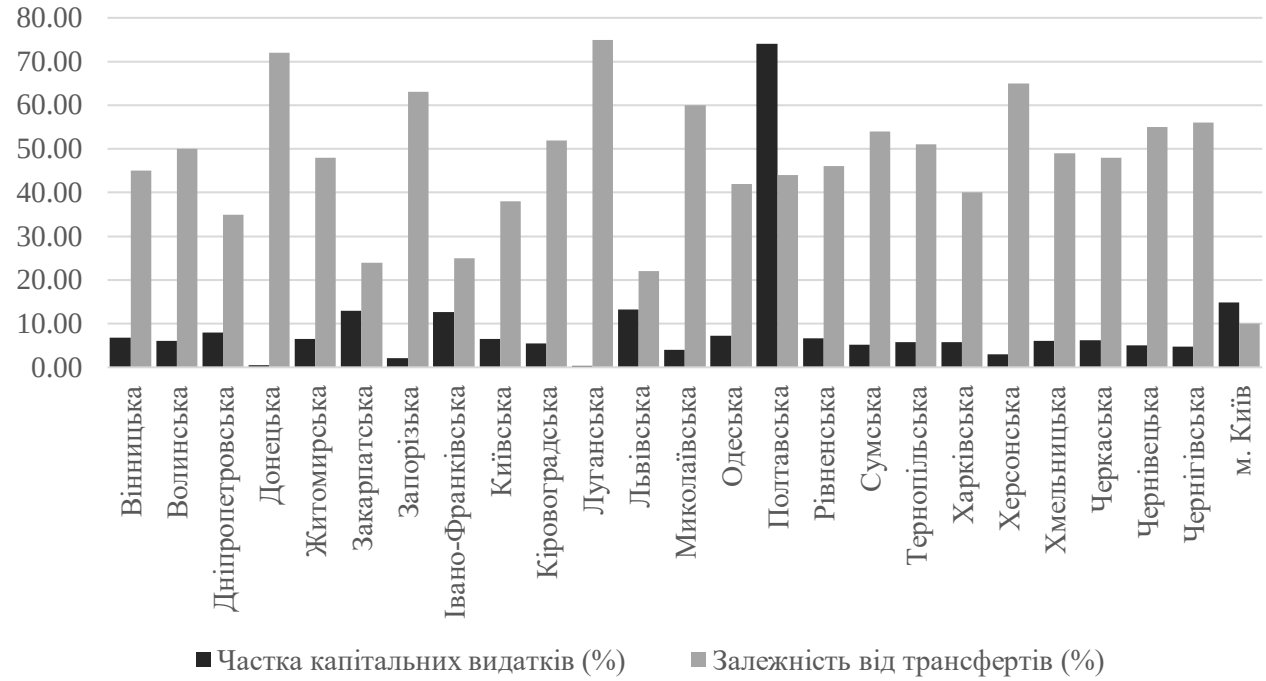

Рис. 2. Показники бюджетної спроможності регіонів України у 2023 році

Джерело: складено авторами [10;11;12; 13]

Натомість у південних та східних областях, де спостерігається часткова або повна окупація, ситуація є критичною. Луганська область має один із найнижчих коефіцієнтів податкової спроможності – 0,19, капітальні видатки становлять лише 0,4%, а залежність від трансфертів сягає 75%. Подібна ситуація спостерігається й в Донецькій області, де відповідні показники становлять 0,22, 0,5% та 72%. Високий рівень трансфертної залежності також є характерним для Херсонської (65%), Запорізької (63%) та Миколаївської (60%) областей, що свідчить про вкрай низьку власну дохідність та обмежену здатність до фінансування інвестицій (рис. 1 та 2).

Серед центральних регіонів спостерігається неоднорідна картина. Так, наприклад, Вінницька область демонструє середній рівень податкової спроможності (0,50), капітальні видатки на рівні 6,8% та трансфертну залежність – 45%. Черкаська (0,45), Хмельницька (0,45), Житомирська (0,47) області мають подібні показники, з часткою трансфертів на рівні 48–49%, що вказує на помірну залежність та обмежений інвестиційний потенціал.

Показовим є то факт, що навіть у відносно безпечних західних регіонах, таких як Тернопільська (0,43) чи Чернівецька (0,41) обоасті, фінансова незалежність є слабкою, а капітальні видатки не перевищують 6%. Це свідчить про структурну недофінансованість регіонів навіть у тилових областях, куди перемістилися значна кількість внутрішньо переміщених осіб.

Таким чином, бюджетна спроможність в Україні концентрується у столиці та в окремих економічно активних регіонах заходу і центру країни. Решта територій, особливо ті, що постраждали від бойових дій, залишаються в умовах глибокої фінансової вразливості. У таких умовах підтримка повинна носити не лише дотаційний, а й трансформаційний характер: держава має створити умови для відновлення дохідної бази місцевих бюджетів, розвитку малого і середнього бізнесу, відновлення інфраструктури. У протилежному випадку збережеться глибокий дисбаланс у регіональному розвитку, який обмежуватиме загальну економічну стійкість країни в післявоєнний період.

Згідно з аналізом бюджетів територіальних громад, який було проведено Міністерством фінансів України, у 2023 році дотаційність бюджетів перевищувала 50% у понад 500 громадах, що свідчить про системну фіскальну нестабільність. Така ситуація унеможливлює стратегічне планування місцевого розвитку і формує потенційні точки соціальної напруги, особливо у громадах, які додатково навантажені через вимушене переміщення населення [11].

Використання статистичних методи дозволяє комплексно оцінити рівень бюджетної безпеки регіону. Одним із базових інструментів є індекс бюджетної самодостатності, який розраховується як співвідношення власних доходів до загального обсягу доходів бюджету. У післявоєнних умовах доцільно буде ще доповнювати цей індекс аналізом показників відновлюваної здатності, зокрема темпами зростання доходів у реальному вираженні, часткою капітальних видатків, як показника довгострокової інвестиційної стратегії, та рівнем заборгованості.

Ще одним важливим статистичним індикатором бюджетної безпеки регіону є коефіцієнт видаткової динаміки, який характеризує, наскільки швидко зростають видатки порівняно з доходами. У 2022–2023 роках у більшості регіонів цей показник перевищував одиницю, тобто видатки зростали швидше ніж доходи бюджету, що може вказувати на накопичення прихованого дефіциту.

Оцінка бюджетної безпеки в післявоєнний період повинна буде враховувати не лише поточні фінансові показники, а й потенціал для відновлення. Це вимагає розширення традиційної системи статистичних показників за рахунок інтеграції даних про кількість ВПО, індексу пошкодженості інфраструктури, рівня економічної активності та даних супутникового моніторингу територій.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, оцінка бюджетної безпеки в контексті регіонального розвитку повинна базуватись на поглибленому статистичному аналізі із застосуванням інтегральних індикаторів, що враховують як поточну фіскальну ситуацію, так і відновлювальні можливості регіонів. Такий підхід дозволяє формувати цільову політику підтримки, уникати надмірної централізації ресурсів і забезпечити більш рівномірне фінансове відновлення країни. Особливого значення це буде мати під час післявоєнного відновлення України.

У перспективі також доцільним є розробка системи інтегральної оцінки бюджетної безпеки регіонів на основі поєднання статистичних, індексних та економетричних методів з урахуванням регіональних особливостей, темпів відновлення економіки, чисельності населення, наявності переміщених осіб та рівня бюджетного дефіциту. Такий підхід дозволить отримати цілісну картину бюджетної безпеки кожного регіону, інтегрувавши кількісні вимірювання рівня доходів, інвестицій і дефіциту з якісними характеристиками демографічного та економічного відновлення. Завдяки поєднанню статистичних індикаторів та економетричних моделей можна буде не тільки розподіляти області за рівнем вразливості, а й прогнозувати

їхню здатність протистояти майбутнім шокам. Такий механізм надасть органам управління інструментарій для своєчасного коригування міжбюджетних трансфертів, оптимізації капітальних інвестицій та розробки цілеспрямованих програм підтримки, зорієнтованих на конкретні потреби громад.

Література

1. Бараненко О. І. Бюджетна безпека як складова фінансової безпеки держави. *Фінанси України*. 2020. № 3. С. 25–34. URL: https://finukr.org.ua

2. Кужель М. В. Оцінка бюджетної безпеки України: теоретико-методологічні засади. *Економіка і держава*. 2021. № 11. С. 14–19. URL: https://www.economy.in.ua

3. Коцюрубенко Г.М., Логвіновська С.І., Маринов Д.М. Фінансова спроможність місцевих бюджетів як потенціал сталого розвитку та забезпечення добробуту населення. *Причорноморські економічні студії*. 2022. Випуск 74. С. 194-202. DOI: https://doi.org/10.32843/bses.74-29

4. Ситник Н. С., Беднарчук В. В. Оцінка рівня бюджетної безпеки України в умовах економічної нестабільності. *Бізнес Інформ*. 2022. №10. С. 161–167. DOI: https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-10-161-167

5. Грицишен Д. О., Свірко С. В., Супрунова І. В. Бюджетна безпека як об'єкт аналітичних досліджень в умовах реформування системи управління місцевими бюджетами. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 24. С. 129–134. DOI: 10.32702/2306-6814.2019.24.129

6. Свірко, С., Дикий, А., Дика, О., Тростенюк, Т. Бюджетна безпека як динамічна детермінанта соціально-економічного розвитку України. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. № *6* (47), С. 280–293. https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.47.2022.3913

7. Маринов Д.М., Коцюрубенко Г.М. Доходи місцевих бюджетів у контексті формування бюджетної безпеки України // Глокалізаційні аспекти

інноваційного розвитку економіки. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених. 2022. ОНЕУ. Одеса. С. 122-123

8. Маринов Д.М. Фінансова політика та її вплив на зміцнення бюджетної безпеки України. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2023. Том 34 (73). № 1. С. 74-78. DOI: https://doi.org/10.32782/2523- 4803/73-1-12

9. Офіційний сайт Європейської економічної комісії ООН. URL: https://unece.org/statistics

10. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua.

11. Офіційний сайт Міністерства фінансів України URL: https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/

12. Оцінка фінансової спроможності територіальних громад за підсумками 2023 року. Портал децентралізація. URL: https://decentralization.gov.ua/news/17881

13. Портал відкритих даних. URL: https://wd.clarity-project.info/package/5d072cb9-428f-449c-a51b-1eb7d365bbba

References

1. Baranenko, O. I. (2020), “Budgetary security as a component of the financial security of the state”, Finansy Ukrayiny,vol. 3, pp. 25-34, available at: https://finukr.org.ua (Accessed 31 May 2025)

2. Kuzhel, M. V. (2021), “Assessment of Ukraine's Budgetary Security: Theoretical and Methodological Principles”, Ekonomika i derzhava, vol. 11, pp. 14-19, available at: https://www.economy.in.ua (Accessed 31 May 2025)

3. Kotsyurubenko G.M., Logvinovska S.I. and Marynov D.M. (2022), “Financial capacity of local budgets as a potential for sustainable development and ensuring the well-being of the population”, Prychornomors′ki ekonomichni studiyi, vol. 74, pp. 194-202. DOI: https://doi.org/10.32843/bses.74-29

4. Sytnyk, N. S. and Bednarchuk, V. V. (2022), “Assessment of the level of budgetary security of Ukraine in conditions of economic instability”, Biznes Inform, vol. 10, pp. 161–167. DOI: https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-10-161-167.

5. Hrytsyshen, D. O., Svirko, S. V. and Suprunova, I. V. (2019), “Budgetary security as an object of analytical research in the context of reforming the local budget management system”, Investytsii: praktyka ta dosvid, vol. 24, pp. 129–134. DOI: 10.32702/2306-6814.2019.24.129.

6. Svirko, S., Dykyi, A., Dyka, O. and Trosteniuk, T. (2022), “Budgetary security as an integral component of the state's national security”, Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice, vol. 6 (47), pp. 280–293. DOI: https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.47.2022.3913.

7. Marynov, D. M. and Kotsurubenko, H. M. (2022), “Local budget revenues in the context of forming Ukraine's budgetary security”, Hlokalizatsiini aspekty innovatsiinoho rozvytku ekonomiky: materialy vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii molodykh vchenykh [Glocalization aspects of innovative economic development], ONEU, Odesa, Ukraine, pp. 122–123.

8. Marynov, D. M. (2023), “Financial policy and its impact on strengthening Ukraine's budgetary security”, Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Ekonomika i upravlinnia, vol. 34 (73), no. 1, pp. 74–78. DOI: https://doi.org/10.32782/2523-4803/73-1-12.

9. United Nations Economic Commission for Europe (2025), available at: https://unece.org/statistics (Accessed 31 May 2025)

10. State Statistics Service of Ukraine (2025), available at: http://www.ukrstat.gov.ua. (Accessed 31 May 2025)

11. Minfin Media (2025), available at: https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/. (Accessed 31 May 2025)

12. Decentralization portal. (2024), “Assessment of the financial capacity of territorial communities by the end of 2023”, available at: https://decentralization.gov.ua/news/17881 (Accessed 31 May 2025)

13. Open data portal (2025), available at: https://wd.clarity-project.info/package/5d072cb9-428f-449c-a51b-1eb7d365bbba. (Accessed 31 May 2025)